

UDK: 378.125.

To'liqinjon ESHQUVVATOV,
Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali,
Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim, sport kafedrasini mudiri, (PhD)
E-mail: t.eshquvvatov@mail.ru

Nukus innovatsion instituti dotsenti Dilnoza Karshiyeva Utkirjonovning taqrizi asosida

OLIIY TA'LIM MUASSASALARINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHDA NIZOLAR PROFILAKTIKASIGA ASOSLANGAN TASHKILIY MODEL

Annotatsiya

Maqolada pedagogik jarayondagi innovatsion nizolar, Oliy ta'lim muassasalarining innovatsion rivojlantirish, OTMda innovatsion nizolarning mohiyati, ularning bevosita sabablari va ularning tahlili, innovatsion nizolarning tashkiliy va boshqaruv tipidagi ko'rinishlari, innovatsion rivojlanishda nizolarning subyektiv muhiti, ularni oldini olish san'atini o'rganishlarni o'z ichiga olgan bo'lib, ular oliy maktabga psixologik xizmat ko'rsatish maqsadida bajarilgan va bo'lajak pedagoglarga metodik yordam qiladi deb o'ylaymiz

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim tizimi, innovatsiya, innovatsion rivojlantirish, innovatsion rivojlanish nizolari, nizolar profilaktikasi

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ, ОСНОВАННАЯ НА ПРОФИЛАКТИКЕ КОНФЛИКТОВ В ИННОВАЦИОННОМ РАЗВИТИИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация

В статье инновационные конфликты в педагогическом процессе, инновационное развитие вузов, сущность инновационных конфликтов в вузах, их непосредственные причины и их анализ, организационно-управленческие виды инновационных конфликтов, субъективная среда конфликтов в инновационном развитии, искусство их профилактики включает в себя исследования, они проводились с целью оказания психологических услуг высшей школе и мы думаем, что они будут методично помогать будущим педагогам.

Ключевые слова: Система высшего образования, инновации, инновационное развитие, конфликты инновационного развития, предотвращение конфликтов.

ORGANIZATIONAL MODEL BASED ON CONFLICT PREVENTION IN THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Annotation

In the article, innovative conflicts in the pedagogical process, innovative development of universities, the essence of innovative conflicts in universities, their immediate causes and their analysis, organizational and managerial types of innovative conflicts, the subjective environment of conflicts in innovative development, the art of their prevention includes research, they were carried out with the purpose of providing psychological services to higher schools and we think that they will methodically help future teachers

Key word: Higher education system, innovation, innovative development, conflicts of innovative development, conflict prevention.

Kirish. Jahonda ta'limning nafaqat intellektuallik darajasini namoyon etishi, shu bilan birga shaxslararo munosabatlarni ifodalovchi ijtimoiy madaniyat omili ekanligidan kelib chiqib, ta'lim jarayonlarini nizolardan xoli tarzda tashkil etish va olib borish, ta'lim oluvchilarning mutaxassislik bo'yicha tegishli kompetensiyalarini shakllantirish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda ziddiyatli vaziyatlarni bartaraf etishga alohida e'tibor qaratib kelinmoqda.

Bugungi kunda innovatsiyani ta'lim jarayonlarining tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlariga integratsiyalash, jumladan, oliy ta'lim muassasalarini innovatsion tendensiyalar asosida rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Oliy ta'lim tizimi, boshqa ta'lim muassasalariga qaraganda, vazifalari jihatidan, shaxslararo va guruhlararo munosabatlarning xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Ushbu munosabatlarning murakkabligi va noaniqligi pedagogik, ijtimoiy, psixologik, iqtisodiy, huquqiy va hayotning boshqa ko'plab sohalarini qamrab olishida ko'rinadi. Bunday xilma-xillik manfaatlar, munosabatlar, fikrlar, pozitsiyalar va insonning ehtiyojlari to'qnashuvini yuzaga keltirishi tabiiydir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O.A.Danilevichning fikricha, oliy ta'limning asosiy vazifasi – standart muammolarni hal etish, ustuvor yo'nalishlarni aniqlash, yangiliklarni idrok etish va to'g'ri qaror qabul qilishga tayyor bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash sifati darajasini oshirishdan iborat bo'lib, innovatsion universitetda ta'lim tizimi zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va zamonaviy iqtisodiyot uchun ochiq bo'lishi kerak, o'quv jarayonini texnologik jihozlash ilg'or fan darajasiga mos kelishi zarur [4; 134-140 b].

O.Yu.Gordashnikova oliy ta'lim muassasalarining innovatsion rivojlanishini baholash va tahlil qilishni tashkil etish bo'yicha tavsiyalarida tegishli mezonlarning qiyosiy ko'rsatkichlarini uzluksizlik, ishonchlilik, obyektivlik, optimallik va to'liqlikni ta'minlovchi tamoyillar asosida tanlash lozimligiga e'tibor qaratadi [2].

T.P.Gorelovaning fikriga ko'ra universitetning innovatsion salohiyati ko'rsatkichlariga quyidagilar kiradi: ilmiy-innovatsion faoliyat samaradorligi; o'qitish holati; universitetning intellektual salohiyati; moddiy va axborot bazasining mavjudligi [3].

Adabiyotlarda ta'lim innovatsiyalari sifatida o'qituvchi ishining samaradorligini oshirish, konstruktiv

yondashuv, bilimlarni samarali boshqarish, o'qituvchi ishiga ko'maklashish, onlayn o'qitish, noformal uslub, ijtimoiy media, ta'limiy o'yinlar, pedagogik mahorat, Hemis platformasi, kridet-modul tizimida o'qitish, mobil rejimida o'qitish kabilar keltiriladi.

Oliy ta'lim muassasalari innovatsion infratuzilmasini tashkil etish bo'yicha izlanishlar olib borgan A.A.Engovatovanning tadqiqotlarida Forsayd markazi, loyihalash faoliyatini boshqarish, intellektual mulkni boshqarish, marketing, biznes inkubator, uskunalar va prototiplardan jamoaviy foydalanish, texnopark, biznes maktabi, moliyalashtirish fondi yo'nalishlariga innovatsion rivojlanish elementlari sifatida qaraladi [8].

Oliy ta'lim muassasalarining innovatsion rivojlantirishda ichki va tashqi muhitni chuqur o'rganish qaratilgan chora-tadbirlar majmuini amalga oshirish, tashkiliy barqarorlikni ta'minlash va innovatsion jarayonlarning zarur dinamikasiga erishish, barcha subyektlarining ichki tashkiliy

integratsiyasiga asoslanish, innovatsion infratuzilma va axborot tizimlari muhim rol o'ynaydi [1].

Ta'lim sifati monitoringiga innovatsiyalarni joriy etishda mavjud holatni tezkor baholash va natijalarni puxta tahlil qilish orqali taraqqiyotning kelgusi yo'nalishlarini asosli ravishda belgilash nazarda tutiladi.

Yuqoridagilar oliy ta'lim muassasalarini innovatsion rivojlantirish modeli chuqur integratsiyalashuvni taqozo etishi, ushbu model ta'lim va innovatsion faoliyatni sifatini yaxshilash asosida real raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlarini amalga oshirishi nazarda tutilganligidan dalolat beradi. Oliy ta'lim muassasalarining innovatsiyaga asoslangan modellari milliy iqtisodiyotlarni rivojlantirishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tajriba-sinov jarayonida nizoli vaziyatlar profilaktikasining tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarini takomillashtirishga oid holatlarga e'tibor qaratildi. Jumladan, subyektlar o'rtasida nizolarning yuzaga kelishi sabablarini o'rganish maqsadida talabalar, professor

-o'qituvchilar hamda Universitet boshqaruvi (rektorat) xodimlari o'rtasida maxsus anketa-so'rovnomalari o'tkazildi.

Quyidagi jadvalda "OTM innovatsiyalarni qo'llash jarayonida nizoli vaziyatlarning yuzaga kelishi sabablarini o'rganish" yunalish buyicha tajriba-sinov ishlarining dastlabki aniqlovchi bosqichida o'tkazilgan so'rovnoma ishtirok etgan respondentlar soni to'g'risida ma'lumot aks ettirilgan (1-jadval).

OTM professor-o'qituvlar va talabalariga beriladigan anketa so'rovnomasida quyidagi savollar o'rin olgan:

OTM innovatsiyalarni qo'llash jarayonida nizoli vaziyatlarning yuzaga kelishi sabablarini o'rganish uchun anketa-so'rovnoma ishtirokchilar soni 136 nafar

Indikatorlar	Javoblar (ijobiy, xa)	%da
1. Sizningcha oliy talim muassasalarida ta'limga innovatsiyalarni tadbiq etish bilan bog'liq nizolariga sabab nima?		
-innovatsiyalarning tushunarsizligi yoki etarli darajada tushuntirib bera olmaslik (instruksiya (yo'riqnom) bilan bog'liq)	73	53,6%
-innovatsiyalar mazmunining talim jarayonigaga mos emasligi	45	33%
-innovatsiyalar qo'llanishni tashkiliy jihatdan to'g'ri yo'lga qo'yilmaganligi	76	55,8%
-talabalarning innovatsiyalarni qabul qilishni istamasligi	32	23,5%
-moddiy texnik baza bilan bog'liq muammolar	64	59,4%
-innovatsiyalarni qabul qilish uchun psixologik tayyorgarlikning yo'qligi;	41	30,1 %
-innovatsiyalarning ko'pchiligini "yuqoridan" joylashtirilishi, yondashuvning rasmiyligi, -innovatsiyalarning mazmunini zaif ishlab chiqilganligi;	34	25%
-umuman OTM iga tadbiq etilgan innovatsiyalar samaradorligi sizni qoniqtiradimi?	64	47%
-o'qituvchilarning "dogma"ligi ya'ni ta'limdagi innovatsiyalarni qabul qilishga tayyor emasligi	47	34,5%
-universitet rahbariyati va xodimlari o'rtasida o'zaro tushunishning yo'qligi kabi.	24	17,6%

Mazkur tadqiqot yo'nalishi bo'yicha o'tkazilgan yeksperimentlar natijalari, OTM subektlari(talabalar, professor-o'qituvchilar, rahbar xodimlar)ning o'zoro munosabatlari va faoliyatini o'rganish, o'rovnomalavr va anketalar o'tkazish maboynida shuni aytish mumkinki, OTMlarda zamonaviy talimni amalga oshirishda maqsadga muvofiq tarzda olib borilgan innovatsiyalarning o'rni juda kattadir.

Ta'lim tizimini isloh qilish, innovatsion rivojlanish talablari oliy ta'lim muassasalaridagi pedagogik munosabatlarda turli nizoli vaziyatlarni keltirib chiqarishi mumkinligini ham e'tiborga olish zarur. Innovatsion rivojlanish jarayonida yuzaga keladigan nizoli vaziyatlar murakkabligi shundaki, uni an'anaviy nizolar xususiyati bilan muvofiqlashtirish qiyin kechadi. Innovatsion rivojlanish nizolarini tahlil qilishda uning vujudga kelish shart-sharoitlari tarkibi alohida o'rin tutadi.

Bu holatni texnologik o'zgarishlar va yangilanishlar sur'ati juda yuqori bo'lganligi sababli avvalgi o'ziga xos bilim va ko'nikmalar ancha tez eskirib qolayotganligi bilan izohlash mumkin. Ta'limdagi an'anaviy yondashuvlar va yangi texnologiyalar ta'siri ostida o'z tabiatini o'zgartirayotgan funksiyalarni amalga oshirishda subyektlar nafaqat an'anaviy bilimlar, balki yuqori murakkab uskunalar va tahlil usullari, texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerakligi talabi ortib boradi.

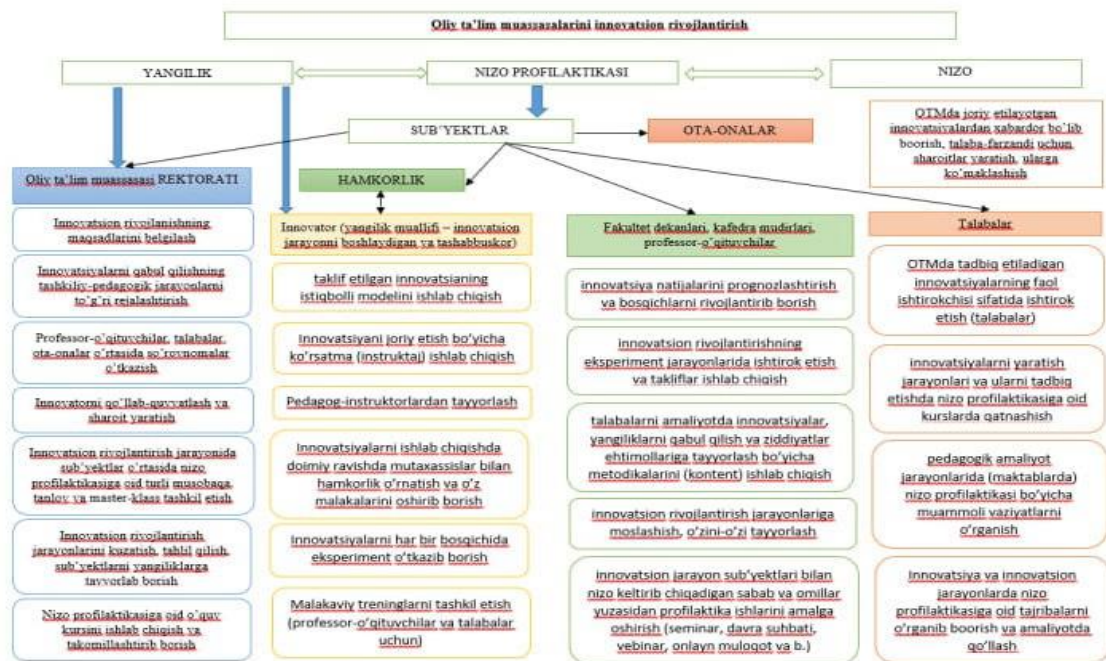
Olimlarning fikricha, "o'qituvchini zamonaviy tayyorlash vazifasining innovatsion yo'naltirilganligi" unga o'qitish, rivojlantirish va tarbiyalash funksiyalarining amalda qo'llanilishini ifodalovchi integrativ ta'lim sifatida qaralishini taqozo etadi.

Zamonaviy dunyoda ta'lim olish va o'qitish sohasidagi rivojlanish har qachongidan ham keskin ravishda o'sib borayotgani sababli yangiliklarga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Bu esa, oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislarni tayyorlash jarayoni samaradorligini oshirish maqsadida innovatsiyalarni joriy etishga bo'lgan qiziqishning kuchayishiga sabab bo'lmoqda.

Mutaxassislar innovatsion rivojlanish nizolarining yuzaga kelishiga quyidagilar sabab bo'lishini ta'kidlaydilar [7]:

- tajribaning yetishmasligi va innovatsiyalarni amalga oshirishda muayyan oqibatlarini hisobga olinmasligi;
- innovatsiyalarni joriy etishdan oldin obyektiv usullar yordamida innovatsiyalarni amalga oshirish samaradorligini baholay olmaslik;
- innovatsiyalarning ko'pchiligini "yuqoridan" joylashtirilishi, yondashuvning rasmiyligi, innovatsiyalarning mazmunini zaif ishlab chiqilganligi;
- innovatsiyalarni qabul qilish uchun fikrlash va psixologik tayyorgarlikning konservativligi;
- universitet rahbariyati va xodimlari o'rtasida o'zaro tushunishning yo'qligi kabi.

Quyida biz oliy ta'lim muassasalarini modelini ishlab chiqdik. rivojlantirishning nizolar profilaktikasiga asoslangan tashkiliy

1-rasm. Oliy ta'lim muassasalarini rivojlantirishning nizolar profilaktikasiga asoslangan tashkiliy modeli

Ushbu ishlab chiqilgan nizo profilaktikasini amalga oshirishning tashkiliy modeli oliy ta'lim muassasalarini innovatsion rivojlanish natijalariga bo'lgan ishonchli harakatlar majmuini yuzaga keltirishi ko'zda tutilgan.

Xulosa va takliflar. Innovatsion rivojlantirish natijalari amalga oshirilgan ishlarning yakuniy majmui hisoblanish bilan bir qatorda jarayon ishtirokchilarining faoliyatiga nisbatan konstruktiv munosabatlarni bildirish xotimasi ham hisoblanadi. Natijalarni e'lon qilishda tabiiyki, ortiqcha bosim qilmaslik, vaziyatga nisbatan real, shu bilan birgalikda ehtiyotkorana ish ko'rish talab etiladi. Uning o'ziga xos yopiq, ogohlantiruvchi, sub'ektlar faoliyatini davom ettirishga yo'naltirilgan istiqbolli belgilash ruhida usullari mavjud bo'lib, nizolarni oldini olishga qaratilgan qarorlarni qabul qilishda amaliy natijalarni belgilaydi. Har qanday natija tayyorlangan xulosa va ma'lumotlarga nisbatan innovatsion rivojlantirish jarayoni ishtirokchilari tomonidan rad etilishi, qiyinchilik bilan qabul qilinishi, "qo'shilmaslik" hamda qabul qilish qabi nuqtai nazardan iborat bo'ladi. Mazkur holatda oliy ta'lim muassasasi rahbariyati, innovatorlar natijalarga bildiriladigan munosabatlarning nizolarni keltirib chiqadigan omillarni yuzaga keltirib chiqaradigan vaziyatlarga avvaldan tayyor bo'lishlari lozim.

Bizningcha, oliy ta'limda innovatsion faoliyatning holati va istiqbollari katta darajada kadrlarning innovatsion kompetentligiga hamda innovatsion jarayonda ishtirok etishga tayyorligiga bog'liq. Innovatsion rivojlanishning ziddiyatlari innovatsion xulq-atvoring turli modellari, innovatsion tayyorgarlikning turlari, innovatsion jarayonlarda yuzaga keladigan turli to'qnashuv tufayli yuzaga keladi.

Shunday qilib, oliy ta'limda integratsiya jarayoni sifatida innovatsiya jarayonini tavsiflovchi muhim ko'rsatkichlar sifatida:

- 1) oliy ta'lim muassasalarini sub'yektlarining innovatsiyalar va innovatsion qadriyatlariga munosabati;
- 2) innovatsiyalarni rejalashtirish, tahlil qilish va nazorat;

- 3) sub'yektlarning innovatsion faoliyati darajasi;
- 4) yangiliklarni ishlab chiqish va qabul qilishga tayyorlik;

- 5) oliy ta'lim muassasasi rahbariyati, innovator va sub'yektlarning o'zaro hamkorlikdagi faoliyatini ko'rsatib o'tamiz.

Bizning fikrimizcha, professor-o'qituvchilar va mutaxassislarining o'z kasbiy mahoratini, mutaxassisliklariga oid malakalarini doimiy ravishda kengaytirib borish bilan bir qatorda nizolarni oldini olishga qaratilgan ijtimoiy-psixologik treninglar, muloqot va munozara treninglari, psixologlar hamda konfliktologlar bilan davra suhbatlari tashkil etish, talabalarni innovatsiyalar yaratish hamda innovatsion rivojlanish davrida yuzaga keladigan turli ziddiyat va to'qnashuvlarning oldini olishga qaratilgan profilaktikaga tayyorlashda o'z samarasini beradi.

Innovatsiyalarni jamoaviy qo'llab-quvvatlashga erishish uchun, avvalo, pedagog xodimlar va talabalarining yangiliklarga bo'lgan ijobiy munosabatlarini shakllantirish, ularga xisssiy ta'sir ko'rsatish va motivatsiyalarni samarali natijalarga nisbatan yo'naltirish zaruratini belgilaydi. Bu esa birinchi navbatda innovatsiyalarning ishtirokchilari sanalgan sub'yektlarning oliy ta'lim muassasasini umumiy rivojlantirish maqsadlari doirasida birlashtirish, muassasa rahbariyatining nizolarni boshqarish malakalarini rivojlanishi, ish jarayonida muzokaralar olib borish metodlari, innovatsiyalarni amaliyotga joriy etish jarayonida professor-o'qituvchilar va talabalarining yangiliklarga bo'lgan qiziqishlarini hisobga olish hamda innovatsiyalarni boshqarishga vakolatli guruhlariga bevosita ko'mak berish kabi bir qator vazifalarning yechimini topish imkonini beradi [6, 236-b].

Demak, innovatsion rivojlanish muammolari ko'p sabablarga ko'ra paydo bo'ladi. Sabablarning xarakteri ham turlicha bo'lishi mumkin va tashkilotchilik madaniyati, tashkilotdagi ichki iqlim hamda boshqaruv uslubi oliy ta'lim muassasasining innovatsion rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

1. Белокрылова О. С., Погосян Н. М. Инновационное развитие вузов: организационно-экономический подход // JOURNAL OF ECONOMIC REGULATION (Вопросы регулирования экономики). -Ростов-на-Дону. 2015. Том 6, №2. С.6-17.
2. Гордашникова О.Ю. Инновационное развитие вуза как эффективная форма повышения качества образования //Журнал. Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – Саратов, 2017. – с.60-64.
3. Горелова Т.П. Развитие инновационной образовательной деятельности вуза на современном этапе // Университетский комплекс как региональный центр образования, науки и культуры: Сборник по материалам Всероссийская научно-методическая конференция (с международным участием). – Оренбург.: 2020. – с.38-39.
4. Данилевич О. А. Стратегия инновационного развития вуза // Наукові записки. Серія “Економіка”. Киев.:2010. Випуск 14. – с.134-140.
5. Зеленков, М. Ю. Социальная конфликтология (базовый курс) – М.: Юридический институт МИИТа, 2011 – 272 с.
6. Сюй Цзин-Ли Управление инновационными конфликтами в Российский организациях., Автореф. дис. канд. соц. наук. – М.: 2010. стр.19
7. Тарабаева В.Б. Организационные механизмы управления конфликтами инновационного развития в вузах: учебное пособие. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2010. – 249 с.
8. Энговатова А. А. Модели организации инновационной инфраструктуры российских вузов. Автореф. дис. ... кан. экон. наук. – М., 2013. –26с.
9. Eshquvvatov T.E. Konfliktlar psixologiyasi. O'quv qo'llanma. –Samarqand,- 2020. ISBN 978-9943-5943-5-7. 204 b.
10. Eshquvvatov T.E. Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoni nizolari profilaktikasi tizimini takomillashtirish (Pedagogik hamkorlik asosida).//SamDU axborotnomasi. -Samarqand, 2021, 2-son. B.105-112.